

GRENDEL LAJOS (1948) Pozsony

GRENDEL LAJOS

„Zylinder”

kisvárosi legenda

A kommunizmus bukása után úgy egy hónappal az egyik keleti kisvárosban – legyen titokban tartva a neve – új kávéházat alapítottak, melynek Cilinder volt a neve. Sőt a nevét „Zylindernek” írták, egyrészt sznobizmusból, másrészt abból a hangulatból, hogy régi időket próbált föléleszteni, melyre nagy igény volt az idősebb korosztály részéről, mely a kommunizmus alatt osztály-ellenségnek volt elkönyvelve. Pozsonyban is van Zylinder, de ennek semmi köze a keleti kisvároshoz, melyek annyira egyformák, hogy kár szót is vesztetni számukra... Mondjuk úgy, hogy Sherwood Anderson *Winesberg, Ohio* néven már régen megírta a történetet, csak másképp és más tanulságokkal. De a lényeg ugyanaz... A Zylinder név hamarosan egy horrorra emlékeztetett, amelyet, hogy úgy mondjam, „ki kellett érdemelni”.

Józsi mesélte el ezt a történetet, s ha valakiben hihetünk, az éppen Józsi. Ültünk vagy huszon-egynéhány évvel az úgynevezett Zylinder megalapítása után, késő ősszel, mely tétre emlékeztetett, mert a novemberi hó beborította az utcaköveget, viszont a kávéházunk teraszán tényleg meleg volt, köszönve az új technikának, mely meleget csinál ott is, ahol húsz évvel még éppen lehetetlen volt. És Józsi így szólt:

– Huszon-egynéhány évvel ezelőtt még az időjárás is másképpen viselkedett. Bár, ha úgy gondolom, akkor kezdődött a romlása. A tél tulajdonképpen csak késő ősz volt.

– Hát ezt nem értem.

– Majd mindjárt megérted. Az első pillantásra persze nem ért az ember semmit.

Józsi az első naptól kezdve a Zylinder törzsvendégének számított, Adél, a kávéház tulajdonosa büszke is volt rá, mert mintegy százötven kiló súlyával és örökös szivarjával úgy trónolt a kávéház közepén, mint maga Churchill. Még a zakója és a csokornyakkendője is őt utánozta. És a Zylinder jól is indult. Tél volt, de nem igazi tél. A fűtőtestek csak langyosra melegítették a kávéházat, a vendégek ledobták a kabátjukat, de nem izzadtak, még az ablak mellett sem. A kávéház pedig – Józsi szerint – gyönyörű volt, mint egy igazi kávéház a 20. század elejéről. Igaz, ez is volt a kávéház tulajdonosa, Adél kívánsága. A kávéház olyan volt, mint egy igazi kávéháznak lennie kell, kicsit családias, kicsit otthonos, és mégis záróra után öt perccel Adél udvariasan kitessekelte a vendégeket, s nem felejtett el jó éjszakát kívánni nekik – otthon vár önre a felesége, mondta, az öreglegényeknek meg azt mondta, most már keress magadnak egy fiatalasszonyt, míg nem lesz túl késő. A késő dologból sok kár következik.

Adél szép asszony lehetett hajdanában, de mióta tizenhét évvel ezelőtt meghalt a férje, megcsúnyult és megráncosodott, mint a falevél, amelyet molylepke rág. Meg roppant sok cigarettát szívott. Az apja Bécs mellett született, de hamar átköltöztek az akkori Magyarországra. Itt is nősült meg, egy kikapós magyar menyecske lett a felesége, aki örökké zsémbes volt, de nagyszívú, aki mindig adott pénzt a koldusoknak, és rettenthetetlen hősökről álmódott, akik persze sosem tették a tiszteletüket nála. Adél apja bűvész volt, volt egy cilindere, azt mindig magával vitte, és olykor, ha jókedve volt, apró fehér nyuszt

varázsolt belőle Adél öröme. Adél imádta az apját és az apja cilindert. Anynyira imádta, hogy tizenkét éves korában külön cilindert készíttetett magának, és a városban néhanapján azt hordta. El is nevezték cilinderes Adélnak, és egy kicsit hibbantnak tartották. Mígnem tizenhat éves korában szerelmes lett egy lókötő fiatalemberbe, akit egy év után börtönbe csuktak hamispénzverés miatt. Adél meggyászolta, ilyen pechem is csak nekem lehet, mondotta, és a cilindert már nyugdíjba tette. Ott lapult a sublód mélyén hosszú ideig. Egész apja haláláig.

Apja halála nem volt egész váratlan, hosszú ideje betegeskedett, és persze ivott, egyre mértéktelenebbül, és már nem vette elő a „Zylindert”, hogy megnevetesse és ámulásra készítse Adélt, mert Adélból fiatalasszony lett, nagyon szép fiatalasszony, és férjhez ment egy volt zálogházi tulajdonoshoz. Azért *volt*, mert az ötvenes éveket írták, komoly sztálinizmus terjeszkedett a világ boldogtalanabbik felén, és talán Adél apja is ennek köszönhette ivástudományát, amelyet napról napra elmélyített. Ötvenháromban halt meg, éppen Sztálin halálának másnapján. Még Adél hengegett is vele: meghalt Sztálin és az apám szinte egyszerre. És iszonyúan sírt, amit többen, ismeretlenek, Sztálin halálának tulajdonítottak, és persze jócskán tévedtek. Nos ekkor, ezen a tragikus napon vette elő a cilindert, jobban mondva a zylindert, de az utcára nem mert kimenni, mert a sztálinizmus, nos, a sztálinizmus megtanította őt erre-arra. De otthon fölvette a cilindert, megnézte magát a tükörben tízszer, a férje azt mondta, megbolondult szegény. De hál' Istennek nem ment el az esze. Vagy mégis elment? A fene tudja ma már. Mindenesetre nyolcvankilenc-kilencven telén úgy döntött, hogy kávéházat alapít. Hogy honnan volt pénze az alapításhoz, senki nem tudja. Titokban azt beszélnek a városban, hogy a férje, a volt zálogházi tulajdonos kuporgatta össze, mások szerint Adél unokatestvére adta kölcsön Adélnak, ugyanis Bécsben menő ügyvéd volt. Józsi szerint egyik sem volt igaz, a zálogház tulajdonosa szegény volt, mint a templom ege-re, a bécsi ügyvéd pedig úgy mese, ahogy van. Pénz lett, de hogy hogyan, azt csak az ördög tudja. És Józsi folytatta:

– Képzeld el, egyszer csak, a rendszerváltás után, hogyan, hogyan nem, Adél előállt kilenc cilinderrel. Kilenc egyforma cilinderrel. Minden embernek leesett az álla. Még nekem is.

Adél hat alkalmazottat vett föl. Hogy honnan jöttek, senki sem tudja. Más városokból? Tanyasi emberek voltak? Egyesek szerint egyenesen a börtönből jöttek, ami, Józsi szerint, erős túlzás. Egy azonban biztos: beszéltek szlovákul is, meg magyarul is, magyarul hol jobban, hol kevésbé jól. Adél viszont kikötötte: mindegyik pincérnek kötelessége cilindert viselni. Apja emlékére, tette hozzá. A pincérek, Adél háta mögött, kinevették, sőt, az egyik pincér, bizonyos Norbert csípős megjegyzésekkel illette Adélt, úgymint bolond, aki más kalappal köszön, vagy vígságos örömmel szomorúság a vége. Józsi szerint a Norbert ördögfatty volt, de Adél kedvelte, mert a lecsófőzéshez értett, és olyan alamuszian beszélt a vendégekkel, hogy azonnal megkedvelték. A cylinder pedig csodákat tett. Egy hónap múlva az összes asztal reggeltől estig foglalt volt. Ha idegen érkezett a városba, okvetlenül a Zylinderben ebédelt vagy vacsorázott meg, és elgyönyörködött a cilinderes felszolgálókon, mert ilyen, a rendszerváltás után, az egész országban nem volt. Józsinak külön asztala volt, oda nem ülhetett senki sem. A pincérek elhessegették az asztaltól, ki szelíden, ki morcosan – az már foglalt, de parancsoljon más helyre leülni. Az az egyetlen törzsvendégé, ha jön, ha nem jön. Ez is Adél utasítása volt.

Nos, Józsi a leghitelesebb ember, aki a Zylinderről még mindig a legtöbbet tudja. Igaz, jóformán olyan öreg volt már, mint az Aggteleki cseppkőbarlag, de fényévnnyire messze a demenciától és az öregemberekre jellemző rosszindulattól. Nos, a Churchill az Churchill – finom, ironikus cinizmus, amely megengedett

volt a számára. Március elején Adél kitalálta, hogy a cilindres pincérek frakkot viseljenek. Ez egy újabb örület volt. Józsi szerint, bár lapalji jegyzetként, fokozódott az örülete. A pincérek összeszorították a fogukat – a munkanélküliség küszöbön állt, de mindenesetre egyre komorabb fekete felhők, egyre fenyegetőbb zivatar közelgett, már távolról hallani lehetett a dörgést.

– A szocializmusnak vége volt. Ha kirúgtak, fel is út, le is út. A szocializmusnak vége volt. Ha kirúgtak, munka nélkül maradtál. Esetleg hosszú ideig. Egy évig és még tovább – mondta Józsi mint tapasztalt öregember.

A pincérek összeszorították a fogukat, és hát fölvtették a frakkot. Kissé úgy néztek ki, mintha a *Csárdáskirálynő*ből léptek volna elő. A kávéházi vendégek el voltak ragadtatva. Az egyik úriember még fel is kérte Zsófi pincéernőt táncolni, mert időközben zenekar is volt már, természetesen cilinderben, jobban mondva, zylinderben. Az egész multság májusig tartott. Akkor, így Józsi, valami közbelépett. No, nem a hatóság. Nem. Az adó is rendben volt, mondta Józsi. Valami, amire nem számítottak. Az időjárás. Májusban roppant meleg lett. A vendégek kigombolt ingben, rövidnadrágban ültek a forró, teraszi napon, és a gyenge szívűek izzadtak, mintha az utolsó nap virradt volna rájuk. A pincérek viszont frakkban és cilinderben... Izzadtak, mint a ló. Ráadásul reggeltől estig teli volt a kávéház, nem volt megállás. Hamarosan a környéken is híre ment, hogy még mindig cilinderben szolgálnak fel a pincérek, sőt, lassan országos hírűvé vált a cilindres kávéház, és sokan még Pozsonyból is kíváncsiak voltak, hogy hogyan működik ez az egész. Adél, mondta Józsi, húsz évet fiatalodott. Meghízott, ráncai kisimultak, s még udvarlója is akadt, egy gazdag orvos, aki mindenféle kenőcsökkel kente, hogy még fiatalabb legyen. „Országos hírű lettem?” – kérdezte az orvosát minden reggel. „Tiéd az egész világ” – felelte boldogan az orvos, bár megjegyzem, mondta Józsi, túl lelkesen, és a túlzott lelkesedés olyan, mint a túlsütött csirkecomb. Egy idő után nem lehet megenni. – Meggazdagszom – így Adél.

Bezzeg a pincérek, mondta Józsi. A pincérek nemcsak izzadtak, mint a ló, hanem olykor-olykor rosszul is lettek. Zsófi például vérszegény volt, és egyszer el is ájult. Szerencsére Adél nem volt a közelben, és a többi pincér pedig hallgatott, mint a sír. „Én ezt nem bírom tovább. Még csak június van. Mi lesz júliusban és augusztusban? Valamit tenni kéne” – bömbölt, hogy az egész kávéház hallja. Végül is Rudi, a legidősebb pincér vette a fáradságot, és bekopogtatott Adélhoz, aki éppen az új slafrokjában volt, és persze izzadt a hőségétől.

– Na, mi van, Rudi, tán csak nincs valami hiba a kréta körül?

– Nem bírjuk a meleget.

Adél fintorova válaszolt:

– Azért fizetjük magát.

– Nem lehetne egy időre levenni a cilindert és a frakkot? Még a jókedv is visszatérne. Mert bizony egyre nehezebb...

Adél elvörösödött, mint a pirók, és egész magas hangon kiabált, úgy, mint az operaénekesek vagy a műezzinek:

– Mit képzelsz magad? Az egész a cilinderre épül! Megbolondult? Ha leveszik a cilindert, akár be is csukhatjuk az egész kócerájt. Ezt akarja?

Rudi nem szólt semmit, köszönt és távozott. De következetesen tartotta magát a – hogy is mondjam csak, szólt Józsi –, szóval, az elveihez. Másnap cilinder nélkül és frakk nélkül szolgált, igaz, csak tíz percig. Adél azonnal kirúgta.

Szóval – Józsi szerint –, nem volt mese. Norbert és Zsófi is meghunyászkodtak, mert vége volt a szocializmusnak, és kapitalista rendszerre tértek át, és már Norbert és Zsófi is tanulékonyabbak voltak, mint Rudi, aki még mindig a szocializmusban élt. De úgy kell neki, mármint a Rudinak. És jött a július a maga még nagyobb hőségével. Norbert, Zsófi és Roberto (az új figura, akit Rudi helyett vettek föl) káromkodtak, de csak halkán, hogy meg ne hallja Adél.

Sűrű cseppekben folyt az izzadság a cilinderük alján, minden öt percben bevonultak a végébe megtörölni a verejtéket, az ingük hozzátapadt a hát- és a fenékbőrükhöz, és legszívesebben mezítláb jártak volna, hogy némileg hűsítés a felforrósodott testüket, de Adél erről sem akart hallani. „A parancs az parancs” – mondta némi cinizmussal Churchill, azaz Józsi. És Roberto is fölmondott két hét után. Azt mondta, én ezt nem így képzeltem, itt, úgy látszik, mazochista mindenki. És jött Böszörményi Tom. Józsi szerint amolyan börtönből szalajtott figura volt, na persze, ez túlzás, de akkor is... Hallgatott, mint akinek túl sok volt a rovasán, és sötét tekintete volt, mint aki éjjelente befall egy kislányt és egy kisfiút, és utána álmra hajtja busa fejét. Szóval a Józsi szerint unszimpatikus volt, de az is lehet, hogy csak Józsi szerint volt unszimpatikus, mert Norbert és Zsófi jól kijöttek vele. A hallgatag Tom mindent megcsinált, amit Adél megkövetelt tőle. Adél az emeleten lakott, és Tom a bilijét is kivitte, mert Adél megparancsolta, hogy úgy szolgálják ki, hogy ő a kávéház egyetlen tulajdonosa, és mindenki – Józsi megcsóválta a fejét –, szóval, mindenki engedelmeskedni tartozik neki. Egy örült volt, no... Tom olyasmit is megtett neki, amit más, Norbert vagy Zsófi nem tettek volna.

Az egyik délután, amikor a hőség már gutaütéses színben játszott, elpatlant a húr. Józsi szerint valamilyen vendég jól fölidegesíthette Tomot, mert magánkívül volt. Reszketett a keze a dühtől. A konyhában földhöz vágta a cilindert, és káromkodott, mint egy kocsis.

– Az Isten bassza meg a cilindert meg az egész hóbelevancot. Hát mi vagyok én, egy utcaseprő? Még az utcaseprőnek is több méltósága van, mint ennek a cilinderes hülyeségnek.

Sajnos Adél ott állt az ajtóban, mindent hallott. Sipító hangon közölte Tommal, hogy azonnal ki van rúgva.

– Ha úgy tetszik, elmeheg utcaseprőnek – közölte vele még mindig sipító hangon.

Nos, húsz évvel később, egy novemberi napon Józsi már olyan öreg volt, hogy két bottal járt, mégis az esze teljesen rendben volt, és nagy distanccal nézte a körülötte zajló világot. Felköltözött Pozsonyba. Így hát megismerkedtünk. Azt mondta a pozsonyi kávéház teraszán novemberben, amíg szállingózott a hó:

– Minden egyszer elmúlik.

A következő mondata így hangzott:

– Adélt még aznap éjjel megölték. Méghozzá ciánkálival.

Józsi szerint kilencven tavaszán, a visszakapott szabadság mámorában sok minden történt, amire nincs magyarázat. Például a gyilkosságok számának meredek emelkedése. Teljesen megmagyarázhatatlan. Voltak esetek, amikor két jóbarát összeveszett, és az egyik jóbarát megölte a másik jóbarátot egy téglával. De voltak esetek, amikor egy szenteskedő úriember kútba dobta a szomszédját, pedig amúgy mindig elsőnek köszönt neki. Hihetetlen... De olyan esetek is voltak, amikor a fiú megölte az apját, és gyilkosságok, amelyeknek sohasem derült ki, ki volt az elkövetője. Szóval, mondta Józsi, a ciánkáli nem is olyan nagy ügy. Mindenkinek meg kell halni egyszer, persze, tette hozzá, nem mindenkinek erőszakos halállal. Sajnos Adél túlságosan komolyan vette a cilindert, azt hihette, meggazdagodik, vagy a fene tudja, mi-ben hitt...

Délelőtt derült ki a gyilkosság. Azonnal bezárták a kávéházat, és rendőroket hívtak. Egy kövér rendőrtiszt vezette a nyomozást, aki magyar volt, de szlovák szokat kevert a magyar beszédbe. Például Adél esetében a következő kijelentésre ragadtatta magát: „A zlocin az zlocin, majd elkapjuk az ismeretlen némbert, és jól megbüntetjük.” Ha pedig dühös volt, így kiáltott fel: „Az igrum-burgumját”, amit a nagyapjától tanult, és igen megtetszett neki. A kövér

pasas eleinte csak hümmögött, de aztán Norbertre, Zsófiira és Tomra terelődött a gyanú. Csakhogy ezek összeesküdtek, éjjel-nappal együtt voltak, és a ciánkáliról nem is hallottak. Zsófi meg is kérdezte: – Az olyan barnás szer vagy micsoda? Norbert pedig azt felelte – A ciánkálinak ciánkáliszaga van. Úgy lehet megismerni. De a kövér detektívet majdnem megütötte a guta.

– Az igrum-burgumját! Zlocin történt, nincs mese. Az az én feladatom, hogy elkapjam az illető frakkját.

De nem kapta el. Hogy Norbert, Zsófi és Tom a bűnösök, az hamar nyilvánvalóvá vált. De melyikük? Az sosem derült ki. A kávéház zárva volt, a kövér detektív őrzöngött, eltelt a nyár, eljött az ősz, és a kávéházat újra kinyitották. Norbert, Zsófi és Böszörményi Tom közönséges farmernadrágban szolgáltak föl, a cilindert és frakkot mellőzték. De a kávéházat messzire elkerülték a vendégek, mert gyilkosokkal nem tárgyaltak. Igaz, nem volt bizonyíték, de akkor is... Csupán találgatták, hogy ki a gyilkos. Norbert? Vagy a Zsófi? Vagy mégis a Tom? Józsi egyedül ült a sarokban, három-négy sört megivott, aztán nagy búsán hazament. Eljött a tél, és bezárták a kávéházat, helyére takarékpénztár, majd bank került. A múltó idővel Adélt is elfelejtették. Lassan új nemzedék nőtt fel, amely még csak nem is hallott Adélról és a cilinderes-részeses papájáról.

– Mindent betemet a hó. És ez így is van rendjén – mondta a két bot segítségével járó Józsi, húsz évvel később egy pozsonyi kávéház teraszán.

Mondom, ültünk a teraszon, a hó elállt, és az egész olyan szomorú volt, mint az öregedő menyasszony, akit elhagyott a vőlegénye, és most már örök időre pártában marad. Józsi is elmerengett. Nem látta a teret, a Hviezdoslav tér körüli nyüzsgést, a karácsonyi készülődést, ahogy caplatnak az asszonyok a hóban. Nem látott semmit. A kisvárosi kávéházat látta, ahogy lassan elsüllyed a múltban, Norbertet, Zsófit és Tomot látta, ahogy kisiklanak a törvény szigorából. Húsz év eltelt, vagy még több is. Mi az a húsz év? Semmi.

– De tavasszal... Tavasszal újra feléled minden. Az Alacsony-Tátrában komótosan járnak a medvék, mézet keresnek. Csak ne háborítsa őket senki sem – mondta Józsi. Én voltam a soron. Én fizettem.

NAGY ÁRPÁD PIKA, Természet – Meditáció – Építkezés 3., 1981